

ординації гуманітарних питань ООН. Представники команди продовжують також вдосконалювати знання англійської мови”.

Висновки. Отже аналіз діяльності рятувальних загонів, їх залучення до участі в міжнародних гуманітарних місіях з надання допомоги постраждалим країнам у наслідок великомасштабних надзвичайних ситуацій ставить нові завдання перед корпусом рятувальників щодо підвищення рівня підготовки, зокрема готовності до діяльності у складі міжнародних гуманітарних організацій.

Уведення стандартів Міжнародної консультативної групи ООН з проведення пошуково-рятувальних операцій в умовах міста "ІНСАРАГ" дозволить вийти на якісно новий рівень професійного вишколу Українського корпусу рятувальників.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку, на нашу думку, мають бути спрямовані на розроблення комплексу заходів всебічного забезпечення рятувальників зведених рятувальних загонів у тому числі і психологічного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ МНС України від 15.08.2007 "Про здійснення міжнародного співробітництва в системі МНС".

2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 57/150 від 16 грудня 2002 "Підвищення ефективності та зміцнення координації міжнародної допомоги при проведенні пошуково-рятувальних операцій у містах"

3. Миронець С.М. Формування психологічної готовності рятувальників міжнародних гуманітарних місій / С. М. Миронець Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. – К. : НУОУ, 2013. – Вип. 3 (34). – С. 254 – 259.

4. Миронець С.М. Психологічні особливості утворення та супроводу діяльності міжнародних гуманітарних місій / С.М. Миронець. Проблеми екстремальної та кризової психології. [Збірник наукових праць]. Вип. 14. Ч. II – X.: НУЦЗУ, 2013. – С. 215 – 221.

УДК 159.9:351.743.(477)

Мовмига Н.Є., здобувач кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій ХНУВС (м. Харків).

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЖИТТЄВИХ ДОМАГАНЬ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Стаття присвячена дослідженню гендерних особливостей когнітивних характеристик життєвих домагань майбутніх правоохоронців. Проаналізовано гендерні відмінності змісту та рівня диференційованості життєвих домагань курсантів хлопців та дівчат молодших та старших курсів. Визначено особливості проектування ними власного життєвого шляху, стратегічність, структурованість та значущість планування у часі поставлених цілей. Розкрито змістові аспекти чоловічих та жіночих індивідуалізованих характеристик курсантів молодших та старших курсів у самоописаннях. Зокрема, особливості і якості особистості, ступінь прояву гендерних

стереотипів у самооцінці особистості, подібних або відповідних традиційному гендерному стереотипу та перевагу соціальних або індивідуальних характеристик. Досліджено рівень виразності маскулінних і фемінінних характеристик особистості курсантів та ступінь їх конформності до гендерних норм поведінки.

Ключові слова: когнітивні характеристики, життєві домагання, життєвий сценарій, самоописання, майбутні правоохоронці.

Стаття посвячена дослідженню гендерних особливостей когнітивних характеристик життєвих притязань майбутніх правоохоронців. Проаналізовані гендерні відмінності змісту та рівня диференційованості життєвих притязань курсантів чоловічої та жіночої статі молодшого та старшого курсу. Визначено особливості проектування ними власного життєвого шляху, стратегічність, структурованість та значимість планування у часі поставлених цілей. Розкриті змістові аспекти чоловічих та жіночих індивідуалізованих характеристик курсантів молодшого та старшого курсу в самоописах. Зокрема, особливості та якості особистості, ступінь прояву гендерних стереотипів у самооцінці особистості, подібних або відповідних традиційному гендерному стереотипу та перевагу соціальних або індивідуальних характеристик. Досліджено рівень виразності маскулінних та фемінінних характеристик особистості курсантів та ступінь їх конформності до гендерних норм поведінки.

Ключевые слова: когнітивні характеристики, життєві притязання, життєвий сценарій, самоописання, майбутні правоохоронці.

Постановка проблеми. Проблема життєвих домагань на сьогодні стає однією з центральних у дослідженні особистості, її соціальної ефективності, успішності, професійної та життєвої самореалізації. Її наукове розв'язання відображає високе стремління людини бути активним творцем власного життя, самовизначатися у світі на основі усвідомлення себе та власного потенціалу.

Дослідження “життєвих домагань” обмежуються переважно визначенням їхнього рівня та його залежності від вираження тих чи інших стійких особистісних характеристик, чи наявності певної психопатології. Життєві домагання являють собою узагальнене уявлення про себе, про те, на що претендує, має надії, чого очікує людина від життя, чого вона хоче і вважає, що достоїнно отримати від життя, тобто є складовою і основою формування життєвої перспективи.

Життєві домагання майбутніх правоохоронців, як соціально-психологічний механізм самодійснення і саморозгортання особистості, дозволяють моделювати бажане майбутнє відповідно до осмислених поставлених життєвих завдань і соціальних очікувань. Когнітивні ж характеристики життєвих домагань, на нашу думку, відображають перспективний характер досягнень курсантів на їх життєвому шляху у близькій та більш далекій перспективі бажаного майбутнього.

Тому **метою** нашої статті є дослідження гендерних особливостей когнітивних характеристик життєвих домагань майбутніх правоохоронців

Виклад основного матеріалу. У нашому емпіричному дослідженні зазначених когнітивних характеристик метою було визначити особливості усвідомленого ставлення курсантів до свого майбутнього (образу майбутнього), що відображене у їх самостійному плануванні структурованого в часі життє-

вого сценарію, прогнозуючи власну успішність на основі емоційної задоволеності в залежності від гендерної ідентичності особистості.

Вибірку дослідження склали курсанти ХНУВС (м. Харкова), які навчаються за спеціальностями “правознавство”, “правоохоронна діяльність”, “громадська безпека” у кількості 225 осіб, серед них на першому курсі навчаються 115 осіб, з них 63 хлопців та 52 дівчат, вік досліджуваних 17–20 років, на 4 курсі – 110 осіб, серед яких 48 дівчат та 62 хлопці, вік досліджуваних 21–26 років. Для досягнення мети дослідження нами було проаналізовано відмінності досліджуваних показників хлопців та дівчат молодшого курсу у порівнянні з старшим (випускним) курсом, що дозволило визначити певну динаміку. У дослідженні було застосовано методики: 1) Методика “Оцінка рівня життєвих домагань” за Л.А. Лепіховою та Т.М.Титаренко [2, с. 197, 269, 415–416]; 2) Методика “Лінія життя” Л.А. Лепіхової та Т.М.Титаренко [2, с. 269]; 3) Опитувальник М. Куна “Хто Я” в модифікації Л.М. Ожигової [1, с. 189–191]; 4) Опитувальник орієнтації особистості на гендерні ролі С. Бем в модифікації М.В. Буракової [1, с. 181–184].

Оцінювання життєвих домагань дозволило визначити рівень диференційованості життєвих домагань курсантів на основі контент-аналізу, шляхом співвідношення отриманих відповідей з різними групами домагань (табл.1). З метою перевірки статистичної значущості відмінностей в розходженнях результатів по групах досліджуваних використано параметричний критерій – t-критерію Стьюдента, розроблений В. Госсеттом [3–5].

Таблиця 1

Життєві домагання майбутніх правоохоронців

Життєві домагання	Групи	1 курс	4 курс	p
Бути самостійним, успішним, матеріально забезпеченим, мати житло, автомобіль	хлопці	0,79	0,54	p<0,01
	дівчата	0,43	0,36	p<0,05
Кар’єрне зростання, висока посада, високе звання	хлопці	0,71	0,82	p<0,01
	дівчата	0,42	0,48	–
Сім’я, діти, злагода в родині	хлопці	0,52	0,67	p<0,05
	дівчата	0,64	0,88	p<0,01
Закінчити ВНЗ та здобути вищу освіту	хлопці	0,62	0,44	p<0,01
	дівчата	0,48	0,45	–
Професіоналізм, службові досягнення	хлопці	0,56	0,69	p<0,01
	дівчата	0,41	0,44	–
Саморозвиток особистісний та професійний	хлопці	0,28	0,31	–
	дівчата	0,36	0,41	p<0,05

Примітка: p – асимптотичне значення, рівень значущості t-критерію (p-рівень).

Як видно з таблиці 1, для хлопців 1 курсу найбільш виразними виявилися домагання стати самостійними, успішними та матеріально незалежними від батьків, мати власне житло, автомобіль (0,79), зробити кар’єру, займати високі посади (0,71), на третій позиції – закінчити ВНЗ та здобути вищу освіту (0,62), менш виразним є прагнення стати професіоналом (0,56). Дівчата 1 курсу більш орієнтовані вийти заміж та мати гарну сім’ю (0,64), закінчити

ВНЗ та здобути освіту (0,48). У хлопців 4 курсу переважають домагання зробити кар'єру (0,82), стати професіоналом та мати службові досягнення (0,69), мати гарну сім'ю (0,67). Для дівчат 4 курсу найбільш виразним є прагнення вийти заміж та мати гарну сім'ю (0,88), вони планують народження дітей, намагаючись узгодити його в часовій перспективі з навчанням та майбутньою службовою діяльністю, знижується прагнення здобути освіту та бути самостійною, що пояснюється наближенням досягнення цього. Прагнення дівчат бути професіоналом та зайняти високу посаду стають більш актуалізованими. Виявлено, що проблема особистісного та професійного саморозвитку в цілому найменш актуальні як для хлопців так і для дівчат обох курсів, при чому для дівчат 4 курсу показники зростають та виявилися дещо вищими за хлопців (вони зазначають про наміри закінчити магістратуру, написати й захистити в майбутньому дисертацію).

В цілому ж отримані результати, на нашу думку, є адекватними формуванню та розвитку у курсантів почуття реальності сьогодення, об'єктивності стосовно власних тактичних і стратегічних життєвих перспектив. Виявлено, що у курсантів-хлопців старшого курсу знижується актуальність прагнення щодо закінчення ВНЗ порівняно з прагненням стати успішним та самостійним, а у дівчат знижується прагнення здобути освіту та досягти матеріальної забезпеченості, оскільки вони узгоджуються з бажанням мати гарну сім'ю та народити дітей, що виходять на перший план у структурі їх життєвих домагань. Психологічні особливості проектування власного життєвого шляху, визначені за допомогою Методики "Лінія життя" Л.А. Лепіхової та Т.М. Титаренко показали стратегічність та структурованість планування у часі досягнення поставлених цілей курсантами 4 курсу порівняно з 1 курсом, водночас, якщо дівчата більше орієнтовані мати гарну родину (вийти заміж, народити дітей, то хлопці планують прогнозоване просування по посадах та отримання чергового звання, досягнення матеріальної стабільності та успіху.

За опитувальником М. Куна "Хто Я" в модифікації Л.М. Ожигової було проаналізовано самоописання майбутніх правоохоронців (табл. 2).

Таблиця 2

Самоописання майбутніх правоохоронців

Теми самоописань	Групи	1 курс	4 курс	p
Зовнішність	хлопці	0,42	0,44	–
	дівчата	0,82	0,74	p<0,01
Емоційна сфера	хлопці	0,38	0,35	–
	дівчата	0,77	0,68	p<0,05
Ставлення до себе, самооцінка	хлопці	0,65	0,62	–
	дівчата	0,71	0,70	–
Ділові якості, активність, творчість, цілеспрямованість	хлопці	0,52	0,63	p<0,05
	дівчата	0,45	0,61	p<0,01
Професійна ідентичність	хлопці	0,34	0,56	p<0,01
	дівчата	0,32	0,53	p<0,01
Інтереси, захоплення, навички	хлопці	0,47	0,45	–
	дівчата	0,31	0,35	–

Результати контент-аналізу показали, що для хлопців 1 курсу перші позиції у самоописаннях займають характеристики ставлення до себе, самооцінки (0,65), ділові якості, активність та цілеспрямованість (0,52), а також інтереси та захоплення (0,47). У дівчат же на 1 курсі домінують зовнішність (0,82), емоційна сфера (0,77), ставлення до себе (0,71). У хлопців 4 курсу домінують у самоописаннях ділові якості, активність та цілеспрямованість (0,63), ставлення до себе (0,62), професійна ідентичність (0,56), а у дівчат – зовнішність (0,74), ставлення до себе (0,70), емоційна сфера (0,68).

Таким чином, у дівчат першого курсу на перших позиціях зовнішність та емоційна сфера, а у хлопців – ставлення до себе, самооцінка та ділові якості. У старшокурсників же ставлення до себе дівчат стає майже рівнозначним з зовнішністю, а ділові якості, активність та цілеспрямованість хлопців навіть переважає за ставлення до себе. У старшокурсників обох статей з переходом на старші курси планомірно зростає професійна ідентичність, що детерміновано навчанням за спеціальністю. Для курсантів 1 курсу обох статей характерними є загальні тенденції кількісного переважання індивідуальних характеристик над соціальними. З переходом на старші курси відбувається поступове вирівнювання цих характеристик. Щодо стереотипних характеристик майбутніх правоохоронців, то варто зазначити про загальну тенденцію переважання відповідних гендерних стереотипних характеристик як у хлопців так і у дівчат обох курсів. Водночас відзначимо тенденцію до зростання прояву чоловічих гендерних стереотипних характеристик, переважно пов'язаних з професійним полем, у самоописаннях дівчат старшого курсу порівняно з молодшими, що може бути обумовлено специфікою навчання та оволодінням ними фаховими знаннями у правоохоронній галузі.

Визначення рівня виразності маскулінних і фемінінних характеристик особистості і ступеня конформності до гендерних норм поведінки проводилося за допомогою **Опитувальника** орієнтації особистості на гендерні ролі С. Бем в модифікації М.В. Буракової (табл.3).

Таблиця 3

Орієнтованість на гендерні ролі майбутніх правоохоронців

Шкали	Групи	1 курс	4 курс	p
Маскулінні риси	хлопці	62,6	64,2	–
	дівчата	34,4	43,5	p<0,01
Фемінінні риси	хлопці	35,5	34,7	–
	дівчата	67,2	65,4	–

Результати дослідження обраних курсантами чоловічих або жіночих характеристик показали ступінь маскулінності та фемінінності з погляду відповідності соціальним очікуванням – їх узгодженості з культурними конструктами. Як видно з таблиці 3, хлопці обох курсів демонструють конформність гендерним нормам та показують переважання маскулінних гендерних ролей, а дівчата показують фемінінні риси у гендерних нормах поведінки. Однак у дівчат 4 курсу значущо зростає показник маскулінності порівняно з 1 курсом, що свідчить про тенденцію до збільшення у гендерних моделях їх поведінки

маскулінних рис узгоджених в соціокультурному контексті. Тому зазначимо, що рівень конформності стосовно гендерних норм поведінки у хлопців старших курсів виявився вищим за дівчат.

Висновки. Таким чином, у курсантів 1 курсу життєві домагання є більш амбітними та диференційованими порівняно з курсантами 4 курсу, домагання яких виявилися більш реалістичними та інструментально-структурованими, що показує вплив життєвого та професійного досвіду, набутого ними під час навчання у ВНЗ. Виявлено більш виразну стратегічність та структурованість планування у часі досягнення поставлених цілей курсантами 4 курсу порівняно з 1 курсом, при цьому у хлопців вищою є стратегічність, а у дівчат структурованість. З переходом на старші курси у майбутніх правоохоронців планомірно зростає професійна ідентичність, знижується ступінь переважання індивідуальних характеристик над соціальними у самоописаннях. Відзначається тенденція до зростання прояву чоловічих гендерних стереотипних характеристик дівчат старшого курсу. У хлопців старших курсів рівень конформності стосовно гендерних норм поведінки є вищим за дівчат.

Отримані результати показують деяку неузгодженість у динаміці зміни життєвих домагань майбутніх правоохоронців, що пояснюється жорстким впливом реалій сьогодення, пов'язаних з реформуванням правоохоронної системи, з одного боку, а також зміщенням ціннісних акцентів у світосприйнятті сучасної молоді – з іншого. Втім, така картина лише вимагає бути доповненою результатами дослідження за мотиваційно-ціннісним та операційно-регуляційним критеріями життєвих домагань майбутніх правоохоронців на етапі фахової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронцов Д. В. Гендерная психология общения / Д. В. Воронцов. – Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, 2008. – 208 с.
2. Життєві домагання особистості: [монографія] / [Т. М. Титаренко І. В. Лебединська, Н. В. Анікіна, О. Я. Кляпець та ін.] ; за ред. Т. М. Титаренко. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 456 с.
3. Климчук В. О. До проблеми використання Т-критерію Стьюдента у психології / В. О. Климчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 6 (135). – С. 21–28.
4. Максименко С. Д. Експериментальна психологія: [підручник] / С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 360 с.
5. Наследов А. Д. SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках / А. Д. Наследов. – СПб. : Питер, 2005. – 416 с.